

СТАДІОН ЯК НОВИЙ МАРКЕР ХУДОЖНЬОГО УРБАНІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬСЬКОЇ ЕСЕЇСТИКИ)

Картавченко Дарія Олегівна, студентка III курсу (групи ФУб-1-18-4.0д.), спеціальності «Філологія» Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: С. В. Жигун, доктор філологічних наук, доцент кафедри української літератури, компаративістики і грінченкознавства Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

У статті здійснено спробу проаналізувати топос стадіону як новий маркер урбаністичного простору на матеріалі польської есеїстики з антології «Тотальний футбол» (2012 р.).

Ключові слова: стадіон, футбол, топос, простір, сучасна польська література.

Актуальність та доцільність дослідження. Футбол неодноразово ставав темою літературних творів упродовж останнього століття. У літературознавстві ця тема недостатньо розкрита, але її варто досліджувати, щоб виявити, яких значень культурні феномени здатні набувати у художньому тексті, що виявляє неочевидні грані їхнього сприйняття. Зокрема, варто звернути увагу на топос стадіону та його значення не лише як простору гри, але і як нового маркеру урбанізації.

Мета статті: проаналізувати семантику топосу стадіону як нового маркеру урбаністичного простору на матеріалі польської есеїстики з антології «Тотальний футбол» (2012 р.).

Аналіз останніх публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці Богни Вільчинської (Wilczyńska, 2015), Анни Датко (Datko, 2012) та праці геокритиків: Едварда Саїда (Said, 1994) та Бертрана Вестфала (Westphal, 2007).

З огляду на те, що антологія «Тотальний футбол» пропонує розповіді з чітко маркованим простором, варто звернутися до методології, яка передбачає «географічне дослідження історичного досвіду» (Едвард Саїд). Геокритика

як окрема літературна наука виникла у 20 ст. у Франції й сформувалася на основі зміщення акцентів в соціальних і гуманітарних дослідженнях на простір, за їх основу було взято французьку філософію другої половини ХХ ст. (М. Фуко, М. Серто, Ж. Делез, Ф. Гваттарі та ін) та постмодерністську географію (Д. Харві, Е. Соджа). Вона набула досить широкого розголосу та дала поштовх для великої кількості досліджень. Відтак виникає дві умовні школи геокритичної науки: французько-італійська (на чолі з Бертраном Вестфалем) та американська (очільник – Роберт Таллі). Їх представники стають провідними мислителями з цього питання. Геокритика робить акцент на зв'язках художнього простору текстів з фізичним простором світу, який вона визнає як символ вигаданого світу творів. Теоретики вважають, що літературний текст містить в собі так званий «перехідний третій простір» (Бертран Вестфаль), пояснюючи його особливості так: *«Будучи далеко не нейтральним місцем, в якому розташовані об'єкти чи відбуваються події, простір / просторовість є медіумом із власною системою і насамперед із власною продуктивністю»* (Westphal, 2007: 17). Тобто, наприклад, зображення футбольного стадіону має на меті не просто показ місця подій, а й інтерпретацію його значення у певній культурній системі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно, маркером міського простору є фортеця, храм, ринок, заклад освіти. Вони ж є і традиційними образами в урбаністичній літературі. Однак видається, що у нових часах з'являються нові будівлі, що претендують бути одним із центрів міського простору принаймні для певної суспільної групи. Таким новітнім маркером урбаністичного простору стає стадіон, що входить і до міського тексту.

Польська есеїстика у «Тотальному футболі» якраз апелює до футбольного стадіону у цікавому для нас аспекті. Повість Марека Беньчика «Останній штрафний. Варшава» оповідає про будівництво головної варшавської футбольної арени – стадіону «Національний» на місці стадіону часів соціалістичної Польщі «Десятиліття».

Нараторами в тексті є група людей, колишніх друзів, учасників клубу «Absens Carens» (утворений ними на кшталт англійського джентльменського, який згодом переріс у дворовий футбольний). І хоч на час розповіді ніхто з них напяму не пов'язаний із футболом, становлення їхніх особистостей відбувалося саме під час гри на стадіоні «Десятиліття». Тому наратори сакралізують це місце: ««Орел», шкільні майданчики або ті великі газони перед Скаришевським парком на вулиці Вашингтона – це були наші понеділки й вівторки, порівняно зі Стадіоном, **святою неділею**...Він завжди був десь тут, ніби під рукою, але **трохи святий, святий** і абсурдний, чорне **світло**, наше, а водночас не вповні зрозуміле й доступне...» (погрублення моє. – Д.К.) (Жадан, 2012: 126).

Перше потрапляння на цей стадіон стало подією в житті юних оповідачів, вони порівнюють його з «пупом землі». Показовим у цьому плані стає початок вірша Яна Джо Рабенда (одного з групи абсенскарістів) про ту першу гру на їх святині: «Забігти в розтулене лоно королеви,/ завести туди гор грецький, / роздерти струпик історії/ й облизувати поклади іонійського мармуру» (Жадан, 2012: 127).

Проте Євро-2012 фактично руйнує цю споруду, будується новий стадіон на місці «Десятиліття», тепер тут «Національний». Новобудову складно сприйняти абсенскарістам, адже «Десятиліття» символічно втілював кожного з них, мав тісний емоційний зв'язок з ними: «Стадіон також ріс зі мною. Коли 1995 року завершили його будівництво, я вже крутився у мамі в животі, верещав всередину. Всього йому було дано зазнати, він усе в себе приймав» (Жадан, 2012: 149). Фактично ми розуміємо цю будівлю як місце сили оповідачів, яке у них відібрали: «залишилося порожнє Місце, стадіон-примара...але чим же іншим є Місце, якщо не повнотою навпаки» (Жадан, 2012: 139).

Колишню будівлю можна розглядати не тільки як святиню, а ще й як фортецю. Для оповідачів саме цей стадіон, а не будь-який інший, що існував у Варшаві, репрезентував міць, був прихистком та гордістю, «він стояв

як стовп, забитий у пустелі...сталевий стовп, що виростає із пустельної безмежності. Він стояв як остання вахта» (Жадан, 2012: 137).

З відсутністю стадіону та футболу як такого в житті більшості оповідачів виникає потреба кудись вилити ту енергію, яка вивільнилася, тому хтось створює бізнес, котрий подібно до футбольної гри до останньої секунди тримає в напрузі, а хтось почитає досліджувати футбол у своїх працях або ж присвячує вірші улюбленому спортові.

Тема побудови чи перебудови стадіону присутня також у текстах «Футбол і польське питання (unplugged). Познать» Наташі Герке та «С–Л–А–С–К. Вроцлав» Пьотра Семьона. Адже як і інші культурні маркери урбаністичного простору, стадіон є предметом гордоців і символом престижу міста і країни.

В есеї Пьотра Семьона «С–Л–А–С–К. Вроцлав» до Євро-2012 розпочато будівництва нового місцевого стадіону, тому розмова про місто ведеться саме з нього. Примітно, що нова будова розкривається як щось інопланетне «біле НЛО», «він (стадіон) контрастує з містом». Тому ми можемо його вважати виразником нового начала міста. «У майбутньому на території навколо стадіону має вирости «третій центр» Вроцлава – район нових технологій та послуг. А зараз...це Шльонськ на смерканні перед новим днем» (Жадан, 2012: 215). На периферії між старим та новим часто згадується історія, так відбувається й в цьому тексті. Відтак ми повертаємося до «стадіону з просто з голочки» (Жадан, 2012: 214), який стає не просто осередком для вболівальників Євро–2012, а й символом нового дня для Вроцлава. Тобто новий стадіон – це не просто можливість для комфортної гри – це ще й нова сторінка для міста, його гордість.

Причину вираження поляками свого престижу через футбол пояснює Богна Вільчинська: «Історія футболу на наших землях – питання настільки складне й важливе, як геополітичне становище країни того часу» (Wilczyńska, 2015: 2). Тобто ми розуміємо, що спосіб вказати на гідність Польщі, що втілюється в тексті через акцент на побудові сучасної футбольної

інфраструктури, продиктований саме увагою польського суспільства до футболу. Цікавим у цьому аспекті є й висновок, до якого доходить Анна Датко у своїй рецензії на працю «Postfutbol. Antropologia piąki poľnej» М. Чубая, Я. Дрозда, Я. Мишкоровського: *«Масштабна історія про сучасний футбол просить задуматися, чи не є постфутбол ідеальним втіленням майже всіх явищ (пост)модерної культури»* (Datko, 2012: 7). Відтак футбол стає не тільки метафорою, що розкриває історичне минуле, а й дзеркалом сучасності.

Стадіон як гордість міста і країни на міжнародному рівні представлено і в есеї Наташи Герке «Футбол і польське питання(unplugged). Познань». Тут мова йде не про сам факт наявності гідного стадіону, а про особливості його побудови в аспекті національному. Адже їхній міський стадіон – *«єдиний..., працю над яким не треба було починати з нуля, оскільки будувати його почали у шістдесятих роках минулого століття...його нинішня метаморфоза...полягає у сміливому розширенні того, що несміливо розширювали раніше»* (Жадан, 2012: 186). Тепер треба тут і зараз показати, що Польща вміє збудувати стадіон з усіма необхідними в сучасному світі умовами. Стадіон у цьому плані стає виразником рівності польської держави з іншими провідними країнами світу.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, топос стадіону в творах, що увійшли до антології «Тотальний футбол», є маркером сучасного урбаністичного простору, який у художньому тексті набуває значення сакрального. Це дає можливість для розуміння футболу як новітнього вірування. Окрім аналогу храму, стадіон стає спорудою престижу міста і цілих країн. Будівництво їх є актом самоствердження. Стадіон стає важливим також як показник готовності міста до змін та символічного «будівництва майбутнього».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жадан С. та ін. Тотальний футбол: есеї. Київ, 2012, 216 с.

2. Datko A. Recenzje na Czubaj M., Drozda J., Myszkowski J., Postfutbol. Antropologia piłki nożnej, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2012, 288 s., *Człowiek i Społeczeństwo*. 36. Poznań, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 2013. S. 176–182.
3. Said E. W. Culture and Imperialism. New York, 1994. 600 p.
4. Westphal B. La Géocririque. Réel, fiction, espace. Paris, 2007. 275 p.
5. Wilczyńska B. Żydzi i Polacy na boiskach międzywojennego Krakowa, czyli co piłka nożna może powiedzieć o społeczeństwie. *Studia Judaica*. Kraków, 18 (2015), nr 2 (36), S. 293–319.